

Шовкалюк Віктор Степанович,
*Директор Департаменту інноваційної діяльності
та трансферу технологій
Міністерства освіти і науки України*

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасному світі економічний розвиток країни визначається не стільки природними ресурсами чи обсягами виробництва, скільки здатністю суб'єктів господарювання до генерування та впровадження нових ідей.

Сьогодні країни, що входять до топ 20 країн з конкурентною економікою не володіють такими ресурсами.

Японія володіє незначними запасами заліза, вугілля, нафти, Швеція, Франція та Швейцарія або повністю позбавлені цих видів палива, або забезпечені ними недостатньо; Велика Британія імпортує боксити, руди кольорових металів, Німеччина – залізну руду, природний газ, нафту; природні ресурси у Сінгапурі майже відсутні.

Важливість інновацій незаперечна як для країни в цілому, так і для окремих її громадян.

За допомогою новітніх рішень уряди країн здатні ефективно виконувати свої функції, пов'язані із захистом національної безпеки та навколишнього середовища, охороною здоров'я, тощо.

Компаніям інновації створюють стратегічні переваги в найбільш конкурентних областях.

Пересічним громадянам - покращують рівень та якість життя.

Розвиток країни неможливий без всебічного та постійного використання нововведень, постійного перетворення наукових знань у технології та науково-технічні розробки для виробництва. Це аксіома.

Нажаль в Україні справи на інноваційній ниві не мають значного прогресу. В основному тема інновацій поки що, головним чином лише обговорюється, та дуже мало робиться, щоб інновації стали основою перебудови економіки, переоснащення підприємств.

За даними Держкомстату в останні роки кількість інноваційно активних підприємств дещо зросла. У 2016 році інноваційною діяльністю у промисловості займалися 18,9 % обстежених промислових підприємств (у 2015 р. – 17,3 %).

На технологічні інновації підприємства України витратили 19,8 млрд. грн.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств – 94,9 % загального обсягу витрат.

Реалізовано інноваційної продукції на 826,2 млрд. грн, або 6,1 % загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку.

79,6 % підприємств реалізовували продукцію, яка була новою виключно для підприємства.

За даними останнього звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність 2016–2017 рр. Україна втратила 6 позицій і посіла 85 місце серед 138 країн.

Україна покращила свої позиції у вищій освіті (33 місце, у 2015 – 34), результатом якої є постійно зростаюча кількість випускників з вищою освітою; розмірі ринку (47 місце, у 2015 – 45), та інноваціях (52 місце, у 2015 – 54) за рахунок високого інноваційного потенціалу, науково-дослідницького персоналу, та якості науково-дослідницьких інституцій.

За деякими позиціями Україна «очолює» списки з кінця, зокрема, за міцністю банків нам другий рік поспіль присвоєно останнє місце серед оцінюваних країн світу, з поміж 138 країн за регулюванням фондових бірж ми отримали передостаннє місце; за інфляційними змінами – 136, за якістю доріг – 134.

Що ж гальмує економічний та інноваційний розвиток України та її міжнародну конкурентоспроможність?

Серед основних причин експерти виділяють наступні:

1. Погіршення позиції у розвитку фінансового ринку (130, у 2015 – 121) за рахунок нестабільності банківської системи – за даними НБУ на стадії ліквідації перебуває 81 банк;

2. Зниження кредитного рейтингу країни (127, у 2015 – 118), що зумовлено зростанням державного боргу – за даними Міністерства фінансів зовнішній борг України перед кредиторами на 01.01.2017 складає 46,7 млрд. дол. США, що становить 52,0% ВВП. При цьому заборгованість перед міжнародним фінансовими організаціями на початок 2017 року проти початку 2014 року зросла більш ніж вдвічі з 9,77 млрд. дол. США до 20,7 млрд. дол. США.

3. Зменшення захисту національних інвесторів (136, у 2015 – 134), що пов'язано з недієвим механізмом держгарантування захисту інвестицій – відповідно до дослідження Всесвітнього економічного форуму, в Україні не функціонує у повній мірі система захисту майнових прав та приватної власності, також перепорою є незавершеність судової реформи, що призводить до «вибіркової» рівності перед законом;

4. Необхідність у професійному менеджменті (114, у 2015 – 103), що зумовлено залученням до управлінських посад родичів та близьких осіб;

5. Нездатність країни утримувати «таланти» (127, у 2015 – 114), адже в останні роки зростає число емігрантів-науковців, що призводить до зниження інтелектуального потенціалу України – загострення проблеми «втечі мізків» пов'язано з відсутністю державного стимулювання зайнятості. Так, за даними МЗС, за кордоном легально перебуває 5 млн. громадян України, також вагомим аргументом, який поглибить демографічну проблему є ініціатива уряду Польщі

прийняти 1,5 млн. трудових мігрантів з України, таку ж ідею підтримує Угорщина;

6. Зниження впливу бізнесу на умови прямого іноземного інвестування (130, у 2015 – 122), що пов'язано з браком дієвих важелів співпраці держави та приватного сектора в інвестиційній політиці – державна система не враховує інтересів бізнесу;

7. Зростання впливу оподаткування на інвестиційне стимулювання (133, у 2015 – 129) спричинено відсутністю податкових пільг та неефективністю механізмів стимулювання – податки виконують тільки фінансову функцію, а не стимулюючу;

8. Зменшення захисту інтелектуальних прав (125, у 2015 – 120) зумовлено порушенням прав інтелектуальної власності, на жаль, ми посідаємо перше місце у світі за Рейтингом найбільш «піратських» країн – в Україні не відкрито жодної судової тяжби з нелегального розповсюдження контенту в Інтернет та не введено систему штрафів так, як це зроблено, наприклад, у Німеччині, де за завантаження нелегального контенту штраф становить від 1000 євро;

9. Зниження позицій у розвитку бізнесу (98, у 2015 – 91) пов'язано з недовірою антимонопольним законодавством та відсутністю механізмів стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва – тиск на малий та середній бізнес податковими перевітками;

10. Погіршення якості інфраструктури (75, у 2015 – 69): доріг, залізничного, морського та авіатранспорту – не реалізується Транспортна стратегія України на період 2020 року, яка була ухвалена ще у 2010 році.

Негативними факторами для ведення бізнесу у нашій країні визначено (в порядку зменшення): корупцію, політичну нестабільність, інфляцію, неефективну державну бюрократію, ускладнений доступ до фінансів, часту зміну урядів, високі податкові ставки, складність податкового законодавства, регулювання валютного ринку, невідповідну якість інфраструктури, обмежувальне регулювання ринку праці, недостатню здатність до інновацій, злочинність та крадіжки, погану етику робочої сили, низьку якість охорони здоров'я та недостатню освіченість працівників.

Регрес у формуванні міжнародної конкурентоспроможності, перш за все, обумовлений відсутністю як комплексної, так і секто-

ральної стратегії розвитку країни на довгостроковий період. Розробка довгострокової стратегії, з урахуванням сильних та слабких позицій у відповідності з Глобальним індексом конкурентоспроможності, дозволить сформулювати тактичні та стратегічні завдання для уряду України, сприятиме інвестиційній привабливості України та формуванню бренду країни.

Побудова інноваційної моделі економіки вимагає зусиль по створенню сприятливих умов для здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності. Це потребує законодавчих зусиль не лише на рівні реалізації інноваційної стратегії соціально-економічної політики держави через прийняття і виконання прогнозів та програм соціально-економічного розвитку, цільових економічних та науково-технічних програм, а також і на рівні створення правового поля для міжнародного співробітництва по вирішенню найактуальніших питань розвитку суспільства, формуванню відповідних організаційних механізмів.

Угода про участь України в програмі Горизонт 2020 була підписана 3 березня 2015 в Брюсселі. У серпні 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав закон про ратифікацію угоди. Угода сприятиме розширенню участі українських науково-дослідних організацій та університетів в європейських наукових дослідженнях, а також розвитку партнерських взаємовідносин між Україною та ЄС. Ми тепер на рівних з іншими європейськими вченими можемо брати участь в конкурсах Програми.

Практична реалізація стратегічного курсу на інноваційний розвиток України повинна ґрунтуватися на усвідомленні необхідності органічного поєднання цілеспрямованого впливу держави на розвиток економіки з ринковими механізмами її функціонування. Держава має бути організатором та учасником активних інноваційних перетворень в економіці України.

Коли хтось каже, що держава не має втручатися та фінансово підтримувати інноваційні процеси, то це просто не розуміння стану речей в цій достатньо ризиковій сфері. Бо, якщо ми поглянемо на шлях який долали інноваційно розвинені країни, та щоб досягти того рівня розвитку, що вони мають сьогодні, то ми побачимо актив-

ну підтримку державою інноваторів в різних формах, в тому числі і запровадження організаційних механізмів, формування ефективного інституційного середовища, а також фінансування різних інноваційних програм.

На сьогоднішній день питання переходу до інноваційної моделі розвитку знайшли своє відображення у Коаліційній угоді та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та Програмі діяльності Уряду.

Однак без активної позиції вищих навчальних закладів, наукових установ та самих підприємств і взагалі більшості громадян нашого суспільства Україна не зможе перетворитися на інноваційний рай і наша економіка стати конкурентною на світовому ринку товарів та послуг.

Міністерство працює над формуванням сприятливого правового і інституційного середовища для провадження інноваційної діяльності.

Відповідно до завдань, визначених Президентом України та Урядом, Міністерством освіти і науки за участю науковців вузівського та академічного секторів, представників бізнесу та громадських організацій підготовлено системне бачення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, яке втілюється в низку проектів законодавчих актів, спрямованих на створення сприятливих умов як для науковців так і бізнесу щодо підтримки їх інноваційної діяльності.

Проект закону «Про внесення змін до деяких Законів України щодо інноваційної діяльності технологічних парків», спрямований на відновлення діяльності технологічних парків, які мали позитивний вплив на формування інноваційної складової української економіки.

Законопроект вже прийнято у Верховною Радою України в першому читанні за основу. Однак вже понад рік законопроект чекає на остаточний розгляд та прийняття.

Окрім цього 5 законопроектів розглянуто та схвалено на Урядовому комітеті Кабінету Міністрів України:

- «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності»;
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інновацій»;

- «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання інновацій)»;
- «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо стимулювання інновацій)»;
- «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Ці законопроекти спрямовані на суттєве поліпшення умов для провадження інноваційної діяльності науковцями, інноваторами та винахідниками та комерціалізації результатів наукової та винахідницької діяльності.

У кінці минулого року за підтримки ЄС Групою експертів високого рівня здійснено аудит науково-інноваційної системи України. Основними напрямками аудиту визначені :

- оптимізація доступних інструментів політики для підтримки національної науково-дослідницької системи, включаючи оцінку та рекомендації щодо інструментів, запроваджених новим Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність».
- інтернаціоналізація досліджень та інтеграція України до європейського дослідницького простору, в тому числі рекомендації про те, як краще посилити присутність українських вчених і МСП в моделях європейського співробітництва.
- роль науки в розвитку українських інновацій, в тому числі рекомендації про те, як поліпшити зв'язок між наукою і бізнесом та національною інноваційною системою.

Наразі завдання виконавчої влади використати напрацьовані рекомендації під час реформування сфер наукової та інноваційної діяльності.

Першочерговими завданнями мають стати в інноваційній сфері мають стати:

- підтримка розробок, які можуть в найближчій перспективі науково-технологічно забезпечити оборонно-промисловий комплекс України;
- визначення науково-виробничих точок зростання, на які Україні доцільно зробити ставку для активного розвитку високотехнологічного сектору і успішного виходу на світові ринки високих технологій;

- законодавче закріплення підтримки та розвитку інновацій, створення сприятливих умов як для науковців так і бізнесу щодо підтримки їх інноваційної діяльності;
- удосконалення умов розвитку технопарків, наукових парків з урахуванням світового досвіду їх функціонування, а також поліпшення законодавчої бази в цій сфері;
- запровадження механізму державної підтримки закордонного патентування;
- відновлення державних цільових науково-технічних та інноваційних програм.